

Innspill til ny Dyrevelferdsmelding

Først vil jeg takke for muligheten til å komme med innspill til den nye Stortingsmeldingen om dyrevelferd. Det er svært positivt at vi nå får en ny dyrevelferdsmelding, og jeg håper at den vil se spesielt nøye på velferdsutfordringer for landbruksdyrene samt komme tilbake med anbefalinger om konkrete tiltak som kan gi et betydelig løft i velferden deres. I dette innspillet fokuserer jeg på areal, underlag, miljøberiking, føring, utemuligheter, inngrep og avl i griseproduksjonen, samt oppstalling av kalv, separasjon av ku og kalv, og båsfjøs i melkeproduksjonen. Jeg vil ellers vise til innspillet jeg sendte til Landbruks- og matdepartementet den 1. september 2022.

Helt overordnet vil jeg understreke at dagens minstekrav i forskriftene for de ulike produksjonsdyrene er gamle og ikke oppdatert i tråd med ny forskning. Både Mattilsynet og Veterinærinstituttet har også understreket at kravene heller ikke må forveksles med anbefalinger eller hva som er optimalt for dyrene. I stedet angir forskriftene en minstestandard for dyrevelferd.¹ Endringer i forskriftene må ta utgangspunkt i hva som gir best mulig velferd ut fra oppdatert kunnskap om de ulike husdyrslagene. Det kan med fordel ses nærmere på hvordan forskriftene harmoniserer med Dyrevelferdsloven. De tunge, norske fagmiljøene på dyrevelferd er i dag enige om at vi har mer enn nok kunnskap til å endre både regelverk og driftsformer til det bedre for dyrene. Jeg vil på det sterkeste oppfordre Landbruksdepartementet om å legge dette til grunn for det videre arbeidet med dyrevelferdsmeldingen.

EU jobber nå med en revidering av holdforskriftene for landbruksdyr, der målet er å heve velferden for alle dyr i matproduksjonen. Utkast til nytt regelverk er ventet å komme sommeren 2023 og det er satt ambisiøse mål, der dette trolig vil få konsekvenser for de norske holdforskriftene på grunn av EØS-avtalen. I forbindelse med revideringsarbeidet, har EUs ekspertpanel på dyrevelferd utarbeidet flere omfattende rapporter som ser på nåværende regelverk og dyrevelferdsutfordringer. Rapportene kommer med flere konkrete anbefalinger til regelverksendringer og mange av dem er også relevante for norske forhold. Jeg håper at dyrevelferdsmeldingen vil se nærmere på disse rapportene og gjøre en like grundig utredning som det ekspertpanelet har gjort.

¹ Mattilsynet: *Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021– 2022*. Sluttrapport. Januar 2023; NRK Rogaland: *Her mener Mattilsynet at dyrevelferden var verst*. 18.01.2023

Med vennlig hilsen

Norun Haugen

Dyrevelferdsrådgiver // mastergrad i dyreetikk //

Bedre dyrevelferd i landbruket

Innspill til ny Dyrevelferdsmelding	1
Inngrep	4
Reduksjon av hjørnetenner hos spedgris	4
Forslag til tiltak	6
Kastrering av hanngris	6
Dyrevelferdsproblemer ved kirurgisk kastrering	7
Kastrering i andre land	8
Alternativer til kirurgisk kastrering	10
Immunologisk kastrering - Improvac	10
Hannsgrisproduksjon	11
Kirurgisk kastrering er unødvendig	13
Forslag til tiltak	13
Oppstillingsmiljø for gris	14
Underlag	14
Forslag til tiltak	15
Miljøberikelse	15
Forslag til tiltak:	16
Arealkrav for slaktegris	16
Arealkrav for slaktegris i andre land	17
Forslag til tiltak	17
Arealkrav for purker	17
Forslag til tiltak	18
Stortingsvedtak om økt areal, miljøberikning og mykt underlag for gris	18
Fiksering	18
Forslag til tiltak	20
Grovfôr til gris	21
Forslag til tiltak	21
Bedre oppstillingsmiljø for gris	21
Forslag til tiltak	22
Griseavl	23
Forslag til tiltak	26
Separasjon av ku og kalv og oppstalling av kalver	26
Samvær mellom ku og kalv	28
Forslag til tiltak	29
Båsfjøs	29
Forslag til tiltak	31

Inngrep

Det utføres to inngrep i norsk griseproduksjon; kirurgisk kastrering av hanngris og filing av tenner på spedgris. Dyrevelferdsloven §9 er tydelig på at det ikke skal utføres kirurgiske inngrep på dyr "uten at det foreligger forsvarlig grunn ut fra hensynet til dyrets helse". Videre skal inngrepet utføres på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte. For å vurdere hvorvidt det er lovlig å utsette dyr for operative inngrep eller amputasjon, stilles det krav til motivet bak inngrepet.² I hovedsak skal motivet være begrunnet ut fra hensynet til dyret selv. Det er imidlertid åpnet opp for at «andre særlige grunner» kan gi unntak fra bestemmelsen.³ I tilfelle med kastrering av hanngriser har hensynet til næringsinteresser og forbrukerpreferanser blitt innfortolket som særlige grunner.⁴

Reduksjon av hjørnetenner hos spedgris

I norsk griseproduksjon brukes vanligvis en elektrisk filemaskin når tennene hos spedgris skal reduseres (tannfiling). Tannfiling er et inngrep som innebærer risiko for lidelse hos dyrene. Selve håndteringen medfører stress og det må ofte brukes makt - grisungene holdes fast og en finger plasseres på tvers av munnen for å holde den åpen. Det er risiko for at for mye av tennene files ned og at man derfor treffer nerver eller lager en åpning til tannkanalen.⁵ Det er i den forbindelse viktig å presisere at Dyrevelferdsloven §3 ikke bare gir dyr et vern mot unødige påkjenninger og belastninger, men også *fare for*. Det ligger altså et føre var-prinsipp i denne bestemmelsen. I tilfellet med filing er det en reell risiko for at grisungene kan oppleve både stress og smerte.

I EU må følgende vilkår være oppfylt for å kunne redusere hjørnetennene til spedgriser: 1) rutinemessig reduksjon av hjørnetenner er forbudt, 2) det må først være påvist sår på purkenes jur eller andre griser sine haler eller ører, 3) andre tiltak for å forhindre sår må først ha vært utprøvd, og 4) reduksjonen må skje innen grisenes 7 første levedøgn.⁶ I Forskrift om hold av svin står det at: "Tenner hos smågris yngre enn 7 dager, som ved behov kan files eller kuttet med egnet redskap forutsatt at dette etterlater en jevn tannflate og uten at det åpnes til tannkanalen. Klipping av tenner på smågris er forbudt."⁷ I den norske forskriften er det altså ikke presisert hvilke nærmere vilkår som må oppfylles for at filing kan gjennomføres. Det fremkommer

² Stenevik, Inger Helen og Cecilie M. Mejdell: *Dyrevelferdsloven*. Kommentartutgave. Universitetsforlaget, 2011, s. 105

³ Landbruks- og matdepartementet: Ot.prp. nr. 15 (2008–2009). Om lov om dyrevelferd, s. 8

⁴ Stortinget. Ot.prp. nr. 15 (2008-2009): *Om lov om dyrevelferd*, s. 99

⁵ Ellert P, Hessling-Zeinen U and Beilage E: *Tooth injuries caused by grinding teeth of suckling piglets: examination of a newly developed grinding head compared to the conventional method*. Praktische Tierarzt, 99. 2018, 64–73

⁶ Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs. Annex I. Chapter 1. General conditions, pkt. 8.

⁷ Forskrift om hold av svin §10 a)

heller ikke at rutinemessig reduksjon av tenner er forbudt eller at filing ikke skal brukes som en forebyggende prosedyre. Formuleringen av "ved behov" er vag og åpner opp for vide tolkninger av bestemmelsen. Å forskriftsfeste alle vilkårene fra EUs direktiv ville ha gjort den norske bestemmelsen tydeligere⁸ og redusert risikoen for at grisunger blir utsatt for inngrep som egentlig er forbudt.

Mattilsynet fører ikke tilsyn med hvorvidt rutinemessig reduksjon av tenner forekommer i norske svinebesetninger. Det er bare hvis det gis informasjon under tilsyn om at dette forekommer i en besetning, at Mattilsynet vil ta opp dette temaet.⁹ Det var heller ikke nevnt som et kontrollpunkt i fagstøtten til inspektører i forbindelse med den nasjonale tilsynskampanjen med svinenæringen. At bestemmelsen er såpass vag kan også gjøre det vanskelig å føre tilsyn med hvorvidt vilkårene er oppfylt. Det er i den forbindelse relevant å minne om ESA sin nyeste rapport om velferd for verpehøns.¹⁰ Mattilsynet hadde ikke ført ordentlig kontroll med regelverket, og ESA konkluderte med at: «Som en konsekvens av manglende kontroll har verpehøns vært holdt under forhold som er dårligere enn EØS-reglens minimumsstandard i en betydelig periode.»¹¹

Filing av tenner utføres hovedsakelig for å unngå bittskader på jur eller andre grisunger, men behovet for inngrepet må ses i sammenheng med avl på større kullstørrelser som har gitt økt konkurranse om spenene til purka og varierende kroppsvekt hos spedgrisene. Ved mindre kullstørrelser er risikoen mindre for konkurranse blant grisungene ettersom de sikres tilgang på hver sin funksjonelle spene. Det er samtidig viktig å understreke at det ikke er funnet noen entydig sammenheng mellom økt forekomst av lesjoner på jur hos purker eller høyere dødelighet eller manglende tilvekst hos grisunger når tennene er intakte.¹² Andre faktorer som uegnet underlag eller manglende redebyggingsmateriale spiller også inn.¹³

EU kommisjonens nyeste rapport om velferd for gris foreslår reduserte kullstørrelser som et av flere preventive tiltak mot lesjoner på jur eller munnviker. Å redusere kullstørrelsene vil også ha andre positive velferdseffekter for grisene (se eget punkt om avl). Hvis kullstørrelsen opprettholdes, er et alternativ å supplere med morsmelkerstatning eller jevne

⁸ Mattilsynet: *Forskrift om hold av svin og bestemmelsen om inngrep*. 2022/10767. 22.04.2022

⁹ Mailkorrespondanse mellom Norun Haugen og seksjonssjef og veterinær i Mattilsynet, Ann Margaret Grøndahl: *Spørsmål om filing av tenner hos spedgris*. 7.3.2022

¹⁰ EFTA Surveillance Authority's audit to Norway. From 31 October 2022 to 9 November 2022 on protection of laying hens and chickens kept for meat production. Final report.

¹¹ <https://www.nationen.no/nyhet/fjaerfebonder-ma-redusereantallet-dyr-eller-bygge-om>

¹² EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 186-187

¹³ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 186-187

ut kullene slik at konkurransen blir lavere.¹⁴ Flere grisebesetninger filer heller ikke tennene på grisunger selv ved store kull.

På bakgrunn av at det ikke er funnet noen entydige funn på at filing av tenner reduserer lesjoner og at det finnes alternativer til inngrepet, kan det argumenteres for at filing av tenner er et unødvendig inngrep, og at praksisen derfor bør forbys. Slik det fremstår i dag, er filing av tenner en "plaster på såret"-praksis der svinenæringens mål om økte kullstørrelser får forrang over hensynet til dyrene. Målet bør i stedet være å tilpasse avl og driftsform på en måte som gjør det overflødig å foreta inngrep på dyr. Dette harmonerer også med Landbruks- og matdepartementets tidligere uttalelse i forbindelse med forarbeidene til Dyrevelferdsloven om at det er dyrevernmessig betenkelig å utsette dyr for inngrep for å tilpasse dem til produksjonsformer.¹⁵

Forslag til tiltak

- Dyrevelferdsmeldingen må se på hvorvidt det norske regelverket og Mattilsynets tilsynspraksis harmoniserer med EUs direktiv på området som gjelder reduksjon av hjørnetenner hos spedgris.
- Filing av tenner hos spedgris bør forbys.
- Det må ikke avles på så store kullstørrelser at spedgrisene ikke har tilgang på hver sin funksjonelle spene.

Kastrering av hanngris

Stortinget vedtok allerede i 2002 at kirurgisk kastrering av hanngris skulle forbys fra 2009 av hensyn til dyrevelferden, og Landbruksdepartementet skulle sammen med næringen sørge for at vedtaket ble oppfylt.¹⁶ I forarbeidene til den nye Dyrevelferdsloven av 2010, kom Landbruksdepartementet med følgende synspunkt på rutinemessig kirurgisk kastrering av hanngriser: *"Landbruksdepartementet mener at det prinsipielt er dyrevernmessig svært betenkelig å foreta inngrep på dyr for å tilpasse disse til ulike driftsformer og produksjonsforhold. Det er etter departementets mening nødvendig å se på om driftsformer*

¹⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 187-188

¹⁵ Ot.prp. nr. 68 (1999-2000). Om lov om endringer i lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern (Landbruksdepartementets tilrådning), s. 4

¹⁶ Stortingsmelding nr. 12 (2001-2002): *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 70

*og produksjonsforhold i stedet kan endres, slik at inngrep ikke lenger er nødvendig.*¹⁷

Forbudet ble imidlertid utsatt på ubestemt tid i 2008 fordi man mente at det ikke fantes noen alternativer på daværende tidspunkt, og det ble gitt en midlertidig dispensasjon fra forbudet.¹⁸ Samtidig ble det presisert at forbudet skulle tas opp igjen når alternativer var tilgjengelig. Siden den gang har alternativer til kastrering blitt utprøvd i kommersiell skala i flere EU-land som Tyskland, Belgia, Nederland og Frankrike, og det kan derfor argumenteres for at begrunnelsen for dispensasjonen ikke lenger er legitim.¹⁹ I dag blir 98% av hanngrisene i norsk griseproduksjon fortsatt kirurgisk kastret.²⁰

Dyrevelferdsproblemer ved kirurgisk kastrering

Siden 2002 har det vært påkrevd at det er veterinær som skal utføre inngrepet, og det stilles krav til lokalbedøvelse satt med injeksjon i testiklene og noe smertelindring i forbindelse med inngrepet.²¹ Til sammenligning brukes narkose under kirurgisk kastrasjon av hunder og katter, og det gis jevnlig påfyll med smertelindring i etterkant av inngrepet. Selv om bruk av lokalbedøvelse og noe smertelindring er bedre for grisungene, er det fortsatt knyttet både stress, frykt og smerte i forbindelse med og i etterkant av inngrepet. Selve håndteringen med sortering av grisungene, løfting samt holdteknikk med fastlåsning av bakbein fører til stress og frykt hos dyrene.²² Lokalbedøvelsen injiseres direkte inn i testiklene, noe som medfører smerte.²³ Mange studier viser også at lokalbedøvelsen ikke fjerner all smerte, kun reduserer den, og at kastrering selv etter norske krav fortsatt medfører smerte for grisungene.²⁴ EUs ekspertpanel på dyrevelferd bekreftet nylig dette etter å ha gjennomgått flere studier om effekten av ulike preparater.²⁵ Musklene som sædstrengen er festet til blir heller ikke bedøvd,

¹⁷ Ot.prp. nr. 68 (1999-2000). Om lov om endringer i lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern (landbruksdepartementets tilrådning), s. 4

¹⁸ St.prp. nr. 1 (2007–2008), s. 43, 68

¹⁹ European Commission: *Establishing best practices on the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final Report. 14.06.2019

²⁰ Animalia: Kjøttets tilstand (2022), årsrapport for 2021, s. 109

²¹ Forskrift om hold av svin §10 c)

²² EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

²³ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

²⁴ Aarhus universitet: DCA – Nationalt Center for Jordbrug og Fødevarer: Revideret levering af bestillingen. Injektionsmetoder til lokalbedøvelse forud for kastration af pattegrise. Til Fødevarestyrelsen. 09.07.2018; Coutant, Mathilde mfl.: «Piglets' acute responses to local anesthetic injection and surgical castration: Effects of the injection method and interval between injection and castration». Department of Animal Science. Aarhus Universitet. 29.09.2022; Leidig, Martin mfl.: «Pain and discomfort in male piglets during surgical castration with and without local anaesthesia as determined by vocalisation and defence behaviour». Applied 281 Animal Behaviour Science Vol. 116:174–178, 2009; Söbbeler, Franz Josef mfl.: «Comparative Study of Pain-Related Responses of Male Piglets up to Seven Days of Age to the Application of Different Local Anaesthetics and Subsequent Castration». 19.10.2022

²⁵ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

så når strengen blir strukket i for å skjæres over, vil dette også innebære smerte.²⁶ I tillegg kommer risikofaktorer som hvorvidt injeksjonen settes riktig, manglende kontroll med bedøvelseseffekten og variasjoner i vekt hos individene. Selv om Dyrevelferdsloven er tydelig på at dyrenes individuelle behov skal ivaretas, er dette vanskelig å få til i praksis når mange grisunger skal kastreres på kort tid.

Spedgrisene kan oppleve smerte i flere dager etter inngrepet, og effekten av den ene dosen med smertelindring avtar etter 24 timer.²⁷ Det har derfor blitt anbefalt å gi smertelindring over flere dager, men dette gjøres ikke i Norge per i dag.²⁸ Andre negative konsekvenser er risiko for infeksjoner, behov for antibiotika og økt dødelighet ettersom grisungene går med store, åpne sår i bingene og er utsatt for bakterier fra fjøsmiljøet.²⁹ Spedgrisene får også dårligere appetitt i flere dager etter inngrepet, og kan dermed få i seg mindre næringsstoffer og bli underernærte.

Grisebønder i Nederland, Tyskland og Frankrike som har sluttet med kirurgisk kastrering, melder om redusert bruk av antibiotika og bedre helsetilstand hos grisene.³⁰ Det samme gjør norske grisebønder som har gått over til å bruke vaksinen Improvac i stedet for kirurgisk kastrering.³¹ Å fase ut kirurgisk kastrering kan derfor være et positivt bidrag til målet om minst mulig antibiotikabruk i landbruket.³²

Kastrering i andre land

EUs deklarasjon fra 2010 satte som mål at kirurgisk kastrering skal fases ut i alle EU-land, og det ble opprettet en arbeidsgruppe som skulle utrede alternativer og levere en rapport: *“The purpose of this study has been to contribute to a decrease in the need for surgical castration of piglets in the EU through knowledge transfer. Specifically, it identifies and explains best practices that contribute to this objective, looking at all stages of the food*

²⁶ Hansson, M. et al, "Effect of local anaesthesia and/or analgesia on pain responses induced by piglet castration", Acta Veterinaria Scandinavica 53:34, 1-9, 2011.

²⁷ Fredriksen, B. (Animalia). *Vaksinering mot rånelukt – ta metoden i bruk!* Norsk Veterinærtidsskrift 9, 2014

²⁸ Se for eksempel EFSA sin vurdering av smertelindring i forbindelse med kastrasjon. EFSA Panel on Animal Health and Welfare: Welfare of pigs on farm. Scientific opinion. EFSA Journal. 30.06.2022, s. 193

²⁹ Allison, J.R. *A comparison of mortality (animal withdrawal) rates in male fattening pigs reared using either physical castration or vaccination with ImprovacR as the method to reduce boar taint.* Proceedings of the 21st IPVS Congress, Vancouver, Canada, 18-21 July 2010.

³⁰ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*, s. 9. 28.01.2015

³¹ Nafstad, O. (Animalia): *Spørreundersøkelse blant produsenter om erfaring med og holdning til Improvac.* 18.11.2016

³² Regjeringen: *Nasjonal strategi mot Antibiotikaresistens 2015–2020.* Juni 2015; Regjeringen: *Handlingsplan mot antibiotikaresistens innenfor Landbruks- og matdepartementets sektoransvar.* 16.03.2016

*chain, from farming to retail.*³³ Rapporten om kastrering har sammenfattet resultater fra forskning og utprøvde praksiser i 8 europeiske land,³⁴ inkludert i Norge.³⁵ Det ble pekt på at det i for liten grad har vært kunnskapsutveksling mellom landene på dette området, og at det derfor var et behov for å samle kunnskap og foreta en analyse for å komme frem til de beste praksisene. Rapporten har utelukkende sett på praksiser som har vært vellykket i kommersiell bruk: *“It focuses solely on practices that have been trialled and successfully used in commercial conditions rather than looking at presumed best practices, trials or future initiatives.”*³⁶ Den kommer med praktiske og konkrete anbefalinger om hvordan man kan lykkes med ulike alternativer til kirurgisk kastrering. Den har sett på hvordan en utfasing kan gjennomføres fra gård til dagligvarehandelen (hele verdi- og forsyningskjeden).

Selv om det fortsatt er vanligst med kirurgisk kastrering i EU, har flere land kommet godt i gang med arbeidet med utfasing, og flere store kjøttprodusenter har gjennomgått en omstilling. Det er en nedgang i antall hanngriser som kastreres i blant annet Tyskland, Belgia, Frankrike og spesielt i Nederland der bare 20% av hanngrisene kastreres kirurgisk.³⁷ Nederland har også opprettet en kunnskapsside, der de deler informasjon og nyheter om utfasingsarbeidet.³⁸ I tillegg har kirurgisk kastrering av hanngris vært svært uvanlig i mange år i land som Storbritannia, Irland, Portugal, Hellas og i deler av Spania, som i stedet driver med hanngrisproduksjon.³⁹ Disse landene viser dermed at det er mulig å gå vekk fra

³³ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 8. Final report. 14.03.2019; European Commission: *European Declaration on alternatives to surgical castration of pigs*. 16.12.2010. URL: https://ec.europa.eu/food/animals/welfare/practice/farm/pigs/castration_alternatives_en og https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_prac_farm_pigs_cast-alt_declaration_en.pdf

³⁴ Belgia, Danmark, Frankrike, Tyskland, Nederland, Spania, UK og Norge

³⁵ Ibid., 12

³⁶ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 1. Final report. 14.03.2019

³⁷ Briyne, Nancy De mfl.: «Pig castration: Will the EU manage to ban pig castration by 2018?» *Porcine Health Management* volume 2, Article number: 29 (2016); European Commission: «Establishing best practices on the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)». Final Report. 14.06.2019; <https://www.boarsontheway.com/best-practices/>, avlest 13.02.2023; European Commission: *Report from the Expert Group on ending the surgical castration of pigs*. Oktober 2014, s. 8-10. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_prac_farm_pigs_cast-alt_declaration_prog_ess-report_20141028.pdf

³⁸ <https://www.boarsontheway.com/>

³⁹ European Commission: *Report from the Expert Group on ending the surgical castration of pigs*. Oktober 2014, s. 7. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_prac_farm_pigs_cast-alt_declaration_prog_ess-report_20141028.pdf; Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*, s. 9. 28.01.2015

kirurgisk kastrering, og Norge bør følge etter. Alternativene som brukes er injeksjon med Improvac (immunologisk kastrering) eller hanngrisproduksjon der dyrene slaktes litt tidligere.

Alternativer til kirurgisk kastrering

I dag finnes det hovedsakelig to alternativer til kirurgisk kastrering som er i kommersiell bruk.

Immunologisk kastrering - Improvac

Improvac har allerede vært godkjent til bruk av Statens legemiddelverk siden 2009, og fra 2010 har den vært tatt i bruk i småskala i norske svinebesetninger.⁴⁰ Virkestoffet i Improvac stimulerer immunforsvaret og blokkerer utviklingen av substansen som fører til produksjon av rånelukt. Immunologisk kastrering har god effekt mot rånelukt ved riktig bruk og er et godt alternativ til kirurgisk kastrering.⁴¹ Grisekjøttet er trygt å spise, og Improvac påvirker heller ikke kjøttkvaliteten.⁴² Immunologisk kastrering foregår ved at en injeksjon gis i to omganger i løpet av slaktegrisens levetid. Det er ikke behov for å fiksere grisen individuelt da sprøyten er plassert i en "dosing gun"⁴³, og er lett å bruke. Grisene vaksineres i bingen sammen med de andre grisene.⁴⁴ En måte å holde oversikt over hvilke griser som har fått injeksjonen, er å merke dem fortløpende (merketusj er allerede mye brukt på norske grisegårder).

Administreringen av Improvac er ganske lik som ved andre vaksiner som man allerede bruker, og dette trekkes frem som en fordel.⁴⁵

Den Norske veterinærforeningen har uttalt at *Improvac* vil være bedre for dyrevelferden enn kirurgisk kastrering.⁴⁶ Også representanter fra Norsvin, svinebøndernes avls- og interesseorganisasjon, har tidligere uttalt seg positivt om vaksinen.⁴⁷ Rådet for dyreetikk har også konkludert med at immunologisk kastrering er bedre for dyrevelferden enn kirurgisk kastrering.⁴⁸

⁴⁰ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*, s. 4. 28.01.2015

⁴¹ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 190-192, 196-197

⁴² European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final report. 14.03.2019

⁴³ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final report. 14.03.2019

⁴⁴ En slags "sprøytepistol"

⁴⁵ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final report. 14.03.2019, s. 66

⁴⁶ Den norske Veterinærforeningen: *Vaksinering av hanngriser gir bedre dyrevelferd*. 10.07.2014

⁴⁷ Mælumsæter, T. *Bedre dyrevelferd bør belønnes*. Lederartikkel, Svin 2, side 5. 2012.

⁴⁸ Rådet for Dyreetikk: *Immunologisk kastrering av svin*. Oktober 2009

I tillegg til dyrevelferdsfordelene ved bruk av Improvac sammenlignet med kirurgisk kastrering, er det også flere positive effekter for svinebøndene. Næringen har selv trukket frem at: *“Etter andre injeksjon vil dyret oppføre seg som en kastrat og ha kastratenes egenskaper når det gjelder tilvekst og fôrutnytting. Det innebærer at før andre injeksjon drar man nytte av hanndyrets evne til bedre fôrutnyttelse og tilvekst, samt at kjøttet blir magrere enn hos kastrater. Etter andre injeksjon får man fordelene av roligere atferd.”*⁴⁹ Bruk av Improvac gir bedre økonomi for bonden på grunn av bedre fôrutnyttelse, bedre tilvekst, og høyere kjøttprosent.⁵⁰

Den norske kjøttbransjen har vært lite villig til å prøve ut metoden i større skala fordi det blant annet krever mer logistikk og investering i et velfungerende kontrollsystem på slakteriene. Samtidig er det allerede etablerte rutiner for håndtering av vaksinerte griser på både gårdene og slakteriene,⁵¹ og det er også mulig å innhente kunnskap fra andre land som har lyktes på dette feltet.

En årsak til at norske grisebønder har vært tilbakeholdne med å teste ut Improvac, er at de frem til nylig ble ilagt et kontrollgebyr fra slakteriene, men dette er nå fjernet. De risikerer imidlertid et betydelig trekk i slakteoppkjøret for griser som får påvist Androstenon over grenseverdiene. Dette kan ha en avskrekkende effekt for å prøve ut metoden. Den norske kjøttbransjen bør i stedet støtte og oppmuntre grisebønder til å teste ut Improvac. Til sammenligning fikk belgiske grisebønder som ville prøve ut Improvac mer penger per gris i slakteoppkjøret.⁵²

Hannsgrisproduksjon

Hanngrisproduksjon er i kommersiell bruk i alle de europeiske landene som var med i EUs rapport foruten om i Norge.⁵³ Et eksempel er den store kjøttprodusenten COOPERL i Frankrike, som i 2013 gikk over til produksjon av ukastrede griser.⁵⁴ COOPERL ble inspirert av andre kjøttprodusenter i Tyskland og Nederland som hadde gått over til hanngrisproduksjon, og besøkte disse stedene for å lære mer før de omstilte seg.⁵⁵ Dette

⁴⁹ Animalia: FAQ - vaksinerings mot rånelukt. 31.03.2017

⁵⁰ Regjeringen: Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris, s. 5. 28.01.2015

⁵¹ <https://medlem.nortura.no/gris/vak-gris/>

⁵² European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 89. Final report. 14.03.2019

⁵³ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 28. Final report. 14.03.2019

⁵⁴ Ibid., 31, 34

⁵⁵ Ibid., 34

viser viktigheten av kunnskapsdeling på tvers av landegrenser. Den norske kjøttbransjen kan ha stor nytte av å innhente kunnskap fra andre land som har kommet godt i gang med utfasing av kastrering.

Beregninger viser at det bare er rundt 12% av ukastrede hanngriser som utvikler rånelukt før de slaktes når de er rundt 5,5 måneder gamle.⁵⁶ Ved hanngrisproduksjon kan det være en fordel å slakte grisene litt tidligere for å være sikker på at de ikke rekker å utvikle rånelukt.⁵⁷ På dette området har den norske grisebransjen en fordel; Norsvin avler målrettet på griser med større tilvekst og bedre fôrutnyttelse. Dette legger til rette for at grisene kan slaktes litt tidligere fordi de oppnår optimal slaktevekt på et tidligere tidspunkt.

Det er laget en oversikt over tiltak som bidrar til å redusere risikoen for utvikling av rånelukt hos ukastrede griser.⁵⁸ Det er to stoffer som bidrar til utvikling av rånelukt; Skatol og Androstenon.⁵⁹ Det er påvist en sammenheng mellom stress og økt produksjon av Androstenon. Tiltak for å redusere stress hos råner er våtforing for å unngå konkurranse om maten, lange fortrau for både våt- og tørrforing (allerede brukt i Norge), godt levested⁶⁰, god ventilasjon, lysforhold og temperatur i fjøset.⁶¹ Andre tiltak er at griser fra ulike kull ikke blandes ettersom dette øker stressnivået, samt mindre gruppestørrelser (maks 15 griser per bing. Gruppestørrelsene i Norge for slaktegris ligger på rundt 10-12 griser).⁶² Å redusere mengden protein i foret noen dager før slakting kan også redusere Skatol-nivåene og risikoen for rånelukt.⁶³ Det kan i tillegg gis grovfôr som supplement til kraftfôr dagene før slakting. Dette tiltaket regnes for å ha en lav kostnad.⁶⁴ En økonomisk fordel ved å drive med hanngrisproduksjon er at de har bedre fôrutnyttelse og legger på seg bedre.⁶⁵

⁵⁶ Fredriksen, B., Hexeberg, C., m.fl. *Utprøving av råneluktvaksinering av gris i Norge*. Animalia. 2011.

⁵⁷ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 191

⁵⁸ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 57-64. Final report. 14.03.2019

⁵⁹ Ibid., 1

⁶⁰ Ibid., s. 59-60. For eks. bruk av miljøberikelse i bingene, større plass i bingene. Dette vil også bidra til lavere forekomst av halebiting og annen stereotypisk atferd

⁶¹ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 57-58. Final report. 14.03.2019

⁶² EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 191

⁶³ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 63. Final report. 14.03.2019

⁶⁴ European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 63. Final report. 14.03.2019, 63

⁶⁵ Bruker mindre for per kilo de legger på seg. Dette sparer utgifter til for.

Kirurgisk kastrering er unødvendig

Kirurgisk kastrering er i dag et unødvendig inngrep som påfører mer enn 700.000 norske hanngriser lidelse hvert år. Det er mer enn 20 år siden Stortinget vedtok å forby kastrering, og begrunnelsen for utsettelsen av forbudet fra 2008 kan ikke lenger regnes for å være legitimt. Det finnes i dag fullgode alternativer, der immunologisk kastrering er å foretrekke av både praktiske-, økonomiske - og dyrevelferdshensyn, og det er utviklet flere kontrollmetoder i utlandet for slakteriene.⁶⁶ Det største hinderet mot å slutte med kirurgisk kastrering i dag er kjøttbransjens manglende vilje til å teste ut alternativer i stor skala og implementere kunnskap fra andre land som i mye større grad har lyktes med utfasing. Det er viktig at Dyrevelferdsmeldingen gjennomgår EUs publikasjoner om kastrering og innhenter kunnskap fra land som i større grad enn Norge har lyktes med å ta i bruk alternativer til kastrering.

Forslag til tiltak

Hovedansvaret for å følge opp forbudet mot kirurgisk kastrering har i altfor stor grad blitt lagt til næringen som har trenert saken i mange år. Det har nå gått 14 år siden forbudet skulle ha trådd i kraft samtidig som utfasingen har stagnert. Senest i Næringskomiteens innstilling til Jordbruksmeldingen (2016-2017) stilte en samlet komite seg bak følgende formulering:

*“Komiteen imøteser regjeringens videre arbeid med nye metoder for og alternativer til kastrering av hanngris.”*⁶⁷ Jeg finner imidlertid ikke dokumentasjon på at

Landbruksdepartementet har fulgt opp denne saken siden 2015.⁶⁸

Det er nødvendig at det fremover tas politiske grep for å få fortløpende arbeid på utfasingsarbeidet:

- Det må fastsettes en dato for når det vedtatte forbudet mot kirurgisk kastrering skal tre i kraft. Datoen bør ikke settes for langt frem i tid ettersom det nå foreligger alternativer som er godt utprøvd. Erfaringer fra de siste 20 årene tilsier at fravær av en frist bare vil føre til ytterligere trenering av forbudet.
- Det bør utarbeides en forpliktende plan for det videre arbeidet med utfasing av kirurgisk kastrering frem mot forbudet skal tre i kraft.

⁶⁶ Borggaard, C. et al., At-line rapid instrumental method for measuring the boar taint components androstenone and skatole in pork fat, Danish Meat Research Institute, 2017; European comission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final report. 14.03.2019; EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 197

⁶⁷ Innstilling fra næringskomiteen om Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon. Stortingsmelding nr. 11 (2016-2017)

⁶⁸ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*. 28.01.2015

- Det kan stimuleres (f.eks. gjennom økonomiske incentiver fra slakteriene) til økt bruk av immunologisk kastrering i overgangsperioden slik at antall kirurgisk kastrerte hanngriser reduseres for hvert år frem mot forbudet.

Oppstallingsmiljø for gris

Underlag

Forskrift om hold av svin stiller ingen krav til mykt underlag for gris. De fleste griser lever i dag i standard betongbinger som består av tett gulv og et avgrenset område med spaltegulv som fungerer som gjødselplass. Kun 4% har tilgang på et underlag som sikrer mykt underlag (djunpstrø eller talle).⁶⁹ Til sammenligning har 90% av purkene og 60% av slaktegrisene i innendørs drift tilgang på talle eller djupstrø i Storbritannia.⁷⁰ I den norske forskriften stilles det krav til bruk av strø, men funksjonen til strøet er å sikre et tørt underlag. Mengden som brukes varierer, og det er rom for skjønnsmessige vurderinger av når kravet er oppfylt ettersom det ikke er angitt noe konkret mengdekrav. Brudd på kravet om bruk av strø var også et av de vanligste avvikene som Mattilsynet registrerte under den nasjonale tilsynskampanjen med svinenæringen.

Ledd- og klauvlidelser hos gris utgjør 57% av grisebøndenes egne sykdomsregistreringer.⁷¹ Mange purker utvikler smertefulle bogsår der sårene graderes på en skala fra 1 til 4 ut fra alvorlighetsgrad. Avl på stadig større kullstørrelser og høy melkeproduksjon gjør at mange purker får dårligere hold fordi de må bruke av fettreservene sine for å fostre frem mange grisunger. Når purkene i tillegg må ligge på hardt underlag, øker dette risikoen for bogsår. Mattilsynet har tidligere omtalt bogsår som et av de mest alvorlige dyrevelferdsproblemene i svinenæringen, og peker også på at avlsmessige forhold bidrar til bogsår.⁷²

Å gi grisene tilgang på mykt underlag er viktig for å redusere forekomst av bogsår hos purker, leddbetennelse og sår på frambein hos spedgris samt for å bedre klauv- og benhelsen til slaktegris. I tillegg vil mykt underlag gi en større grad av komfort og en mer

⁶⁹ Statistisk sentralbyrå: 13242: Jordbruksbedrifter med dyreplassar i bruk for svin, etter type husdyrrom (F) 2020.

⁷⁰ Department for Environment Food and Rural Affairs, Pigs and poultry farm practices survey 2009 – England, Rapport, 2010; PigWorld: «Highlighting the differences – how UK welfare standards compare with our competitors». 05.05.2017

⁷¹ Ingris årsstatistikk 2022, s. 25

⁷² Mattilsynet: Retningslinje for tilsyn og virkemiddelbruk ved bog- og halesår hos svin. 29.01.2013; Mattilsynet: Sluttrapport - dyrevelferd bogsår hos svin, s. 1. 22.12.2014

behagelig hvilestilling, spesielt for drektige purker som ligger rundt 80% av tiden.⁷³ I likhet med kyr som allerede har krav på liggematter, er purker tunge dyr som har et særskilt behov for å ligge mykt.⁷⁴ Mattilsynet har påpekt at *“Dei gjeldande haldforskriftene har ikkje vore til hinder for (..) at purker ligg på betonggolv med lite strø”*, og har anbefalt at regelverket oppdateres slik at purker får krav på liggematter eller rikelig med strø som gir et mykt underlag.⁷⁵

Forslag til tiltak

- Innføre krav om mykt underlag for alle griser

Miljøberikelse

Forskrift om hold av svin stiller krav om noe miljøberiking i form av et tynt lag med strø i deler av bingen og noe bruk av rotemateriale som høy eller halm,⁷⁶ men mengden grisene tilbys er ikke tilstrekkelig for å tilfredsstille rote- og utforskningsbehovet deres. Griser trenger mye og variert miljøberiking for å unngå kjedsomhet. Mangel på sysselsetting er i dag en betydelig årsak til at kjedsomhet er regnet for å være et utbredt velferdsproblem for slaktegris, selv der kravet følges.⁷⁷ I praksis lever grisene på hardt betongunderlag med svært lite å sysselsette seg med. Brudd på kravet om rotemateriale er også det avviket som avdekkes mest når Mattilsynet fører tilsyn med svinebesetninger.⁷⁸

Flere studier viser at spesielt slaktegris har behov for økt miljøberiking. Det har vært mye forskning på grisers behov for aktivitet og lek. En samling av resultater fra ulike studier, blant annet fra NMBU,⁷⁹ viser at tilgang på aktivitetsobjekter som kan manipuleres eller ødelegges samt flere typer rotemateriale vil øke grisens trivsel, men også redusere forekomsten av atferdsforstyrrelser som halebiting og formålsløs biting på bingeinneordning.⁸⁰

⁷³ Tuyttens, F., Wouters, F., Struelens, E. Sonck, B. & Duchateau, L. 2008. Synthetic lying mats may improve lying comfort of gestating sows. *Applied Animal Behavioural Science* 114(1-2): 76-85

⁷⁴ Mattilsynet til Landbruksdepartementet: *Høyring av forslaget om ei felles velferdsforskrift for storfe, svin, sau og geit*, s. 9. 09.07.2018

⁷⁵ Mattilsynet til Landbruksdepartementet: *Høyring av forslaget om ei felles velferdsforskrift for storfe, svin, sau og geit*, s. 9. 09.07.2018

⁷⁶ Forskrift om hold av svin §20, §21

⁷⁷ Veterinærinstituttet, NMBU, NIBIO: *Kunnskapsnotat om forskning innen landbasert matproduksjon*. Oslo: 15.11.2019: Forskning.no: *Griser søker oppmerksomhet på samme måte som hunder – men er litt mer selvstendige*. (Intervju med professor i husdyrvitenskap ved NMBU, Inger Lise Andersen). 24.7.2020

⁷⁸ Mattilsynet: Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021-2022. Januar 2023

⁷⁹ Ocepek, Marko, m.fl.: *Which rooting materials make a weaner most happy?* August 2019; Ocepek, Marko, m.fl.: *A combination of rooting stimuli reduces fear of novelty and enhances collaboration in groups of weaned pigs*. August 2019; Ocepek, M., Newberry, R. C. & Andersen, I. L.. *Which types of rooting material give weaner pigs most pleasure?* *Applied Animal Behaviour Science*, 231. (2020)

⁸⁰ Ruth C. Newberry, Bjarne O. Braastad (redaktører): *Animal lives worth living*. International Society for Applied Ethology 2019 - Book of Abstracts. August 2019

Forslag til tiltak:

- Det må stilles krav om økt mengde og mer variert bruk av rotemateriale for spesielt små- og slaktegris

Arealkrav for slaktegris

På det meste har en slaktegris bare krav på 1 kvadratmeter hver med plass, og hovedkravet er at alle skal kunne ligge samtidig på tett gulv. Tilstrekkelig med plass å bevege seg på er helt grunnleggende for at griser skal få utløp for viktige atferdsbehov som lek og utforsking, samt mulighet til å trekke seg unna andre dyr, en stor nok eteplass, og et tydelig nok skille mellom gjødsel- og hvileplass.⁸¹ I tillegg er nok plass nødvendig for at grisene skal kunne nyttiggjøre seg optimalt av miljøberikelse i bingene.

I Forskrift om velferd for produksjonsdyr fremkommer det tydelig at vurderingen av arealkrav må skje i "*overensstemmelse med erfaringsbasert og vitenskapelig kunnskap om dyrearten.*"⁸² Arealkravene for slaktegris har ikke vært oppdatert siden 1996.⁸³ Arealet som slaktegrisene har i dag er dermed ikke forankret i ny forskning om deres behov for aktivitet og mosjon, og kravene må regnes for å være faglig utdaterte. For slaktegris som er i en spesielt aktiv livsfase er det flere studier som viser at arealet må økes med minst 50% for at det skal kunne ha en positiv velferdseffekt, men mye tyder på at det å øke arealet for slaktegris til 2,4 kvadratmeter er viktig for at de skal få tilfredsstillt sine grunnleggende behov.⁸⁴ Norske forskere ved NMBU mener også at dagens arealkrav er for små: *«Norwegian legislations state a minimum space requirement of 0.65 m² for pigs in this weight category and could be considered too small to ensure good welfare conditions [...] Pigs should be offered more space.»*⁸⁵ Lite areal er assosiert med økt stress og atferdsforstyrrelser.⁸⁶ Å øke arealet gir lavere forekomst av aggressiv og stereotypisk atferd, mindre skader og økt renslighet hos slaktegris.⁸⁷

⁸¹ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 226

⁸² Forskrift om velferd for produksjonsdyr §7

⁸³ Statens Dyrehelsetilsyn. (1996). Retningslinjer for hold av storfe og svin.

⁸⁴ De Greef, K., Vermeer, H., Houwers, H. & Bos, A. Proof of Principle of the Comfort Class concept in pigs.: Experimenting in the midst of a stakeholder process on pig welfare. *Livestock Science*, 139 (1-2): 172-185. 2011

⁸⁵ Andersen, I. L., & Ocepek, M. 2021. Understanding the behavioural needs of growing and finishing pigs and how we can meet those needs when designing future housing systems, Proceedings of the International Pig Veterinary Society Congress – IPVS2022, 21. - 24. juni, 2022. Rio de Janeiro, Brazil: IPVS 2022

⁸⁶ Cornale, P., Macchi, E., Miretti, S. et al., "Effects of stocking density and environmental enrichment on behavior and fecal corticosteroid levels of pigs under commercial farm conditions", *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 10(6): 569–576, 2015

⁸⁷ Bjørkøy, H. F., *Welfare of Finishing Pigs – Effect of Increased Stocking Density on Animal Welfare and Production Variables*, Master's thesis, NMBU, 2022; Vermeer, H. M., de Greef, K. H. and

Arealkrav for slaktegris i andre land

Flere av kravene for de ulike vektgruppene for slaktegris er på samme nivå som EUs minstekrav.⁸⁸ Der Norge stiller strengere krav, er det på det meste snakk om bare 0,15 kvadratmeter mer med plass for hver gris, men som oftest ligger differansen på bare 0,5-0,10 kvadratmeter. For slaktegris som veier over 110 kilo er arealkravet det samme, 1 kvadratmeter. EUs nyeste utredning om velferd for gris foreslår at arealkravene bør økes.⁸⁹

I Sveits har slaktegrisene krav på større plass enn i Norge.⁹⁰ På det meste stilles det krav om mer enn 50% større areal enn det vår forskrift tilsier. Over halvparten av grisebøndene i Sveits har i tillegg driftsbygninger med påbygd lufteverandaer til slaktegrisene, noe som gir enda større plass å bevege seg på.⁹¹ I norsk svinenæring er det veldig uvanlig med bruk av lufteverandaer.

Forslag til tiltak

- Øke arealkravene for slaktegris

Arealkrav for purker

For ung- og avlspurker reduseres plassen desto flere dyr det er i bingen.⁹² Rangkamper mellom purker i fellesbinge er regnet for å være et uunngåelig problem,⁹³ og skyldes at (ofte ukjente) purker blandes sammen på lite areal. Lavrangerte purker vil i slike oppstallingsmiljøer ikke ha mulighet til å trekke seg unna, og kan bli utsatt for gjentakende plaging. Dette utsetter dyrene for stress og gir redusert velferd, samt øker risikoen for benbrudd eller bittskader.⁹⁴ Så fremt ikke arealkravet økes for purker i fellesbinge, bør det

Houwers, H. W. J., "Space allowance and pen size affect welfare indicators and performance of growing pigs under Comfort Class conditions", *Livestock Science* 159: 79–86, 2014; Fu, L., Li, H., Liang, T. et al., "Stocking density affects welfare indicators of growing pigs of different group sizes after regrouping", *Applied Animal Behaviour Science* 174: 42-50, 2016

⁸⁸ COUNCIL DIRECTIVE 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs, Artikkel 3, 1 (a); Forskrift om hold av svin § 26

⁸⁹ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022, s. 234

⁹⁰ Tierschutzverordnung (TSchV) vom 23. April 2008 (Stand am 1. Juni 2022): Tabelle 3 Schweine (ausgenommen Minipigs)

⁹¹ Pig Process: «Switzerland, a pig 'island' surrounded by the EU». 14.06.2017; UFA-Revue: «Schweizer Schweine haben Schwein». 06.12.2017

⁹² Forskrift om hold av svin §25

⁹³ Svineportalen: Hvorfor går det galt? 09.04.2015 (oppdatert 30.05.2018)

⁹⁴ EFSA, Animal health and welfare aspects of different housing and husbandry systems for adult breeding boars, pregnant, farrowing sows and unweaned piglets, Scientific Opinion of the Panel on Animal Health and Welfare, The EFSA Journal 572, 1–13, 2007

som minimum stilles krav om at alle purker får tilgang på et eget område der de kan trekke seg unna og ha en egen eteplass (f.eks. fangbåser). Det er i denne sammenheng viktig å understreke at økt bruk av fangbåser ikke må føre til utstrakt bruk av fiksering.

Forslag til tiltak

- Øke arealkravet for purker som holdes i fellesbinger

Stortingsvedtak om økt areal, miljøberiking og mykt underlag for gris

Da Stortingets Næringskomité behandlet forslaget om å styrke dyrevelferden for produksjonsdyr, anerkjente et flertall at: *“særlig slaktegris har stort behov for arealøkning, og at purker har et behov for mykt underlag for å unngå sår.”*⁹⁵ I februar samlet Stortingets flertall seg om et anmodningsvedtak som ba *“regjeringen se på insentiver som vil øke dyrevelferden i svinenæringen, særlig med hensyn til areal, underlag og miljøberikelse”*.⁹⁶ Mange grisebønder (ca. 70%) har behov for oppgraderinger eller vedlikehold av driftsbygninger de kommende årene,⁹⁷ og Stortinget vedtok at det allerede nå skal innføres strengere krav til areal, underlag og miljøberikelse ved oppgraderinger og nybygg.⁹⁸ Formålet var å gi grisebøndene en omstillingsperiode samtidig som dyrevelferden skulle styrkes. Regjeringen har imidlertid ikke fulgt opp dette anmodningsvedtaket enda,⁹⁹ og det er heller ikke foreslått å øke arealkravene i utkastet til ny felles forskrift for storfe, småfe og svin. Det er et særlig behov for en fortgang i arbeidet med å få forskriftsfestet kravene som skal gjelde ved oppgraderinger og nybygg både av hensyn til dyrevelferden, men også for å gi grisebøndene mulighet til å planlegge bygningsløsninger som er i tråd med strengere krav. Det bør ikke gis investeringsstøtte til grisebøndene før nye krav er på plass, slik at man unngår at mange bønder investerer i driftsbygninger som bare tilfredsstill eksisterende minstekrav for så å måtte oppgradere på nytt når nye krav kommer. Når nye krav er på plass kan grisebøndene med fordel prioriteres i søknadsrundene for IBU-midler.

Fiksering

Den forrige Dyrevelferdsmeldingen var tydelig på at fiksering av purker er dyrevelferdsmessig problematisk selv om det utføres i kortere perioder. Det ble derfor

⁹⁵ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022): Næringskomiteens merknader

⁹⁶ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tilrådning fra flertallet i Næringskomiteen

⁹⁷ Norsvin. Innspill til jordbruksoppgjøret 2021. 29.01.2021

⁹⁸ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tilrådning fra flertallet i Næringskomiteen

⁹⁹ Stortinget.no: Svar fra landbruksminister Sandra Borch til stortingsrepresentant Alfred Bjørlo. Dokument nr. 15:1956 (2021-2022). 9.5.2022

foreslått at all fiksering skulle opphøre innen 10 år.¹⁰⁰ 20 år senere er det fortsatt ikke forskriftsfestet et totalforbud. Forskrift om hold av svin §11 nedlegger et generelt forbud mot fiksering av purker, men åpner samtidig opp for en rekke unntak. Det gis blant annet adgang til å fikser alle purker som er spesielt urolige under brunst,¹⁰¹ samt spesielt urolige enkeltpurker fra tidspunkt for fødsel og i opptil 7 dager etter fødsel.¹⁰² Hva som regnes som “spesielt urolige dyr” er ikke videre definert, og formuleringen kan åpne opp for mange skjønnsmessige vurderinger. I praksis er det opp til den enkelte bonde å vurdere om unntaksbestemmelsene er oppfylt. Selv om hovedregelen skal være løsgående purker, viser næringens egen statistikk at det fortsatt er et betydelig omfang av fiksering; 25% av smågrisbesetningene fikserer purker etter unntaksbestemmelsene.¹⁰³ I tillegg kommer brudd på fikseringsreglene og mørketall. Det er svært problematisk at det er tillatt å fikser urolige purker ettersom dette er dyr som ofte har det vondt. For eksempel kan purker som ikke får egnet eller tilstrekkelig redebyggingsmateriale i forbindelse med fødsel, bli frustrerte og stresset.¹⁰⁴ Å tilby rikelig med egnet redebyggingsmateriale er derfor viktig. Forsøk har vist at tilgang på tilstrekkelig og egnet redebyggingsmateriale fører til mindre utskillelse av stresshormoner hos purka, høyere verdier av Oksytocin¹⁰⁵, bedre morsegenskaper, lavere spedgrisdødelighet, og redusert lengde på fødselen, noe som reduserer risikoen for dødfødsler.¹⁰⁶ Forskrift om hold av svin §25 slår fast at alle purker skal ha tilgang på “passende” redemateriale i forkant av fødsel. Hva som regnes som “passende” er imidlertid åpent for tolkning, og en kartlegging tyder på at redebyggingsmateriale ikke brukes i tilstrekkelig grad på norske grisegårder.¹⁰⁷ I tillegg kan purker bli urolige hvis de opplever svangerskapskomplikasjoner eller smerter. For disse dyrene vil fiksering innebære en betydelig tilleggsbelastning.

¹⁰⁰ Landbruksdepartementet: St.meld. nr. 12 (2002–2003). *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 162

¹⁰¹ Mailkorrespondanse med Bjørnar Stavenes, seniorrådgiver og jurist ved Mattilsynets hovedkontor, seksjon dyrevelferd: *Svar på spørsmål om fikseringsregler*. 15.10.2021

¹⁰² Forskrift om hold av svin §11

¹⁰³ Animalia: Helsetjenesten for svin, tall fra Helsegrissystemet for 2022. Statistikken gjelder bruk av fiksering under fødsel og i opptil 7 dager etter fødsel. Fiksering av purker etter andre unntaksbestemmelser i fellesbinger er ikke inkludert i statistikken

¹⁰⁴ Rosvold, Ellen Marie mfl.: «Nest-building behaviour and activity budgets of sows provided with different materials». *Applied Animal Behaviour Science*. Vol. 200:36–44, 2018; Rosvold, Ellen Marie og Inger-Lise Andersen: «Straw vs. peat as nest-building material – the impact on farrowing duration and piglet mortality in loose-housed sows». *Livestock Science*. Vol. 229: 203–209, 2019; Mattilsynet: Fagstøtte for inspektører. Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021–2022. Desember 2020, s. 39

¹⁰⁵ et hormon som er essensielt for fødsel og utvikling av morsegenskaper. Det er også viktig for melkeproduksjon

¹⁰⁶ Rosvold, Ellen Marie mfl.: «Nest-building behaviour and activity budgets of sows provided with different materials». *Applied Animal Behaviour Science*. Vol. 200:36–44, 2018; Rosvold, Ellen Marie og Inger-Lise Andersen: «Straw vs. peat as nest-building material – the impact on farrowing duration and piglet mortality in loose-housed sows». *Livestock Science*. Vol. 229: 203–209, 2019

¹⁰⁷ Rosvold, E. M., Kielland, C., Ocepek, M., Framstad, T., Fredriksen, B., Andersen-Ranberg, I., Næss, G. and Andersen, I. L., *Management routines influencing piglet survival in loose-housed sow herds*, *Livestock Science* 196, 1–6, 2017

I forslaget til ny holdforskrift er det foreslått å videreføre unntak fra forbudet mot fiksering, men antall dager der purker i fødebinger kan fikseres er foreslått redusert til 3 dager.¹⁰⁸ Samtidig åpnes det opp for bruk av fiksering i situasjoner som dagens forskrift ikke tillater,¹⁰⁹ noe som i praksis gir en utvidet adgang til fiksering og dermed medfører en risiko for økt bruk. EU har på sin side vedtatt en resolusjon om at fiksering av purker skal forbys fra 2027.¹¹⁰

Fiksering innebærer en ekstrem begrensning i purkenes bevegelsesfrihet, gjør det vanskelig å utføre helt grunnleggende atferd som å reise og snu seg, og fratrar dem muligheten til å utøve viktig morsatferd.¹¹¹ Fiksering medfører en rekke velferdsutfordringer som økt risiko for bogsår, bein- og klauv lidelser, utilstrekkelig med hvile grunnet ubehagelige liggestillinger samt stressreaksjoner.¹¹² Purkene har i tillegg fått dårligere plass i fikseringsbåsene ettersom griseavlens har ført til større kropp og samtidig som arealkravet til båsene ikke har økt.¹¹³ Næringen har tidligere argumentert for bruk av fiksering for å unngå ihjelliging av spedgris, men studier viser imidlertid at purker som er fikserte kan oppføre seg mer aggressivt overfor grisungene sine, i tillegg til at de er mer rastløse, noe som kan øke risikoen for at grisungene blir klemt når de forsøker å die purka.¹¹⁴ For lite areal i fødebingene kombinert med store kull er hovedårsaken til ihjelliging.

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §7 er tydelig på at: "*Bevegelsesfriheten til et dyr skal ikke begrenses på en måte som fører til unødvendig lidelse eller skade.*" Fiksering av purker må regnes som *unødvendig* lidelse ettersom konsekvensene for purkenes velferd er såpass alvorlige i tillegg til at andre tiltak gjør formålet med fiksering overflødig.

Forslag til tiltak

- Forskriftsfeste et totalforbud mot fiksering, der det kun åpnes for *kortvarig* fiksering i forbindelse med veterinærbehandling eller inseminering.

¹⁰⁸ Mattilsynet: Forskrift om velferd for storfe, svin, sau og geit §43 - *Justert utkast til LMD 28.03.2021*

¹⁰⁹ Mattilsynet: Forskrift om velferd for storfe, svin, sau og geit §26 - *Justert utkast til LMD 28.03.2021*

¹¹⁰ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0295_EN.html

¹¹¹ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022

¹¹² EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022; Rioja-Lang, F. C., Seddon, Y. M. & Brown, J. A. (2018). *Shoulder lesions in sows: a review of their causes, prevention, and treatment*. Journal of Swine Health and Production, 26 (2): 101-107

¹¹³ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022

¹¹⁴ Ocepek, Marko og Inger Lise Andersen: «What makes a good mother? Maternal behavioural traits important for piglet survival». Applied animal behaviour science. Vol. 193:29–36, 2017; Jarvis, Susan mfl.: «The effect of confinement during lactation on the hypothalamic–pituitary–adrenal axis and behaviour of primiparous sows». Physiology & behavior. Vol. 87(2): 345–352, 2006

- Arealkravet for fødebinger må økes, og det må sikres tilstrekkelig bruk av egnet redebyggingsmateriale. Studier viser at store mengder med halm er best egnet som redebyggingsmateriale i innendørs drift.¹¹⁵

Grovfôr til gris

Griser har behov for fiberrikt fôr for å kunne opprettholde en sunn mage- og tarmhelse. I tillegg gir det en større metthetsfølelse. For slaktegris som har fri tilgang på kraftfôr, er det i dag ingen krav om tilleggsfôr med høyt fiberinnhold.¹¹⁶ Både purker og slaktegris i intensiv drift har høy risiko for å utvikle magesår.¹¹⁷ Magesår er en akutt og smertefull tilstand. Tidligere undersøkelser viste at de fleste norske purker hadde unormal mageslimhinne og at 26% av dem hadde magesår.¹¹⁸ Å øke mengden med grovfôr til ung- og avlspurker, samt innføre krav om grovfôr til alle slaktegriser er viktige tiltak for å redusere forekomst av magesår, men vil også gi bedre helse og trivsel.

Forslag til tiltak

- Innføre krav om grovfôr for slaktegris
- Øke mengden med grovfôr, spesielt til avlspurker og purker i laktasjon

Bedre oppstillingsmiljø for gris

Innredning med betongbinger i driftsbygninger for gris må fases ut til fordel for andre driftssystemer. I stedet bør det legges til rette for større grupper med griser som kan holdes i nye og mer komplekse oppstillingsmiljøer. Tallefjøs eller større binger med dypstrø vil gi et mye mer optimalt levested for gris som holdes innendørs. Eksempelvis vil et velfungerende¹¹⁹ tallefjøs kunne oppfylle behovet for vesentlig større areal, mykt underlag og økt miljøberikelse.

¹¹⁵ Ocepek, M. & Andersen, I. L. (2017). *What makes a good mother? Maternal behavioural traits important for piglet survival*. Applied animal behaviour science, 193: 29-36

¹¹⁶ Forskrift om hold av svin §22

¹¹⁷ Svineportalen: «Magehelse, mykotoksiner og produktivitet». Publisert 07.04.2017.

¹¹⁸ Fredriksen, Bente mfl.: «Magesår hos purker – en kartleggingsundersøkelse ved tre norske slakterier». Helsetjenesten for svin / Animalia / Nortura. 2012, s. 7–8, 14–15

¹¹⁹ forutsetter god ventilasjon for å hindre for høye amoniakk-konsentrasjoner, jevnlig påfyll med tørr halm og et separat område med hardt underlag der drikkeneplene er montert og som grisene kan slipe klauvene på

Både den forrige dyrevelferdsmeldingen og storingsvedtaket (2022) er tydelige på at flere griser må sikres tilgang på uteareale. I dag får bare 1% av norske griser være utendørs til tross for at et av deres viktigste artstypiske behov er å få rote i jorda. Flere grisebønder har vist at det både er praktisk og økonomisk gjennomførbart å kombinere innendørsproduksjon med tilgang på uteareale, eller legge om til utedrift der grisene har tilgang på hytter. De fremste forskerne på velferd for gris i Norge mener også at fremtidens levemiljø for gris bør legge til rette for utemuligheter: *“The goal for future housing systems should be to create more complex, heterogenous environments, including access to an outdoor areas, that can stimulate the pigs to a much larger extent than what we see in indoor systems today. (...) To achieve a sustainable pig production in the future, there is a need for substantially more complex pig environments than what we see in most pig production units today.”*¹²⁰ Økt tilgang på uteareale vil også være omdømmemessig positivt for svinenæringen. En undersøkelse viste at hele 73% av norske forbrukere mener at dyr må få være mest mulig utendørs for at de skal ha god dyrevelferd.¹²¹ Å legge til rette for at flest mulig griser får tilgang på uteareale er viktig i et bærekraftsperspektiv både når det gjelder forbrukerpreferanser og dyrevelferd, men det kan også være fordelaktig for bøndene. Flere beregninger tyder på at det kan være rimeligere for bøndene å gi grisene adgang til uteareale sammenlignet med kostnadene som arealøkning i innendørs produksjon medfører.¹²² Jeg vil derfor oppfordre til at dyrevelferdsmeldingen ser nærmere på dette og kommer tilbake med tiltak til hvordan flere griser kan sikres tilgang på uteareale, noe som også er i tråd med stortingsvedtaket om å: *“greie ut korleis grisar kan sikrast betre tilgang til uteareal, til dømes gjennom tilskots- eller merkeordningar, eventuelt gjennom endringar i lovverket”*.¹²³

Forslag til tiltak

- Vurdere samt iverksette tiltak som kan gi flere griser tilgang på uteareale. Det må fastsettes et mål om at alle griser skal få tilgang på egnet uteareale i deler av deres leveperiode. På lengre sikt må dette forskriftsfestes.

¹²⁰ Andersen, I. L. & Ocepek, M.: *Understanding the behavioural needs of growing and finishing pigs and how we can meet those needs when designing future housing systems*. I: Proceedings of the International Pig Veterinary Society Congress – IPVS2022, 21. - 24. juni, 2022. Rio de Janeiro, Brazil

¹²¹ Yougov for Matprat, 2016, referert i Dyrevernalliansen, 2021

¹²² Mittenzwei, K. (2021). Kostnader ved økt arealkrav for å forbedre dyrevelferd hos gris. Rapport nr 7/2021. Trondheim: Ruralis; Hegrenes, A. & Vennesland, B. (2020). Utegris samanlikna med innegris. Investeringsbehov og dekningsbidrag. NIBIO-rapport; 6(158) 2020; Knævelsrud, Torunn: Notat fra møte med LMD 11.01.2022 om klauvdyrforskriften og fjørfeforskriften

¹²³ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tilråding fra flertallet i Næringskomiteen, vedtak II

- Fokus på kompetanseheving blant grisebønder, fjøsleverandører og næringens rådgivningsapparat om bedre bygningsløsninger og tilrettelegging for uteareale.
- Det bør stilles krav om ombygging til tallefjøs, storbinge med djupstrø for ung- og gjeldpurker, smågris og slaktegris, eller tilgang på uteareale, ved tildeling av IBU-midler.

Griseavl

Dyrevelferdsloven §25 slår fast at det ikke skal gjennomføres avl som kan påvirke dyrenes fysiologiske eller mentale funksjoner på en negativ måte. Forskrift om velferd for produksjonsdyr §12 er enda tydeligere på at avl ikke skal føre til verken lidelse eller skade på dyrene. Til tross for at regelverket er svært tydelig på dette området, avles det likevel på egenskaper som medfører økt risiko for både død og lidelse hos norske griser.

Det er Norsvin som er ansvarlig for den norske griseavlen, og avlsarbeidet er styrt ut fra konkrete avlsmål som tilskrives ulik verdi ut fra en økonomisk modell. I denne modellen blir egenskaper som gir økt lønnsomhet og effektivitet høyt prioritert, selv der det går på bekostning av dyrevelferden.¹²⁴ Norsvin eksporterer mye avlsmateriale til utlandet og tjener mye på denne handelen. Jeg vil i den forbindelse fremheve at deres ensidige positive fremstilling av griseavlen er tydelig preget av den økonomiske interessen de har av å kunne fortsette å avle på høyproduktive dyr. Det er viktig at dyrevelferdsmeldingen skiller tydelig mellom hvilken fremstilling som er økonomisk motivert og hvilken som har faglig forankring. Forskning fra NMBU gjennom mange år er tydelig på at flere av avlsmålene (herunder økte kullstørrelser) har en negativ påvirkning på grisenes velferd og helse.

Den gjennomsnittlige kullstørrelsen blant norske purker er økende på grunn av Norsvin sin målrettede avl på store kull over mange år. I dag føder ei norsk purke i gjennomsnitt 16 grisunger per kull,¹²⁵ men det er vanlig at purker får enda større kull (godt over 20 grisunger). Fra fagmiljøer på dyrevelferd har det lenge vært frarådet å avle på store kull, og flere har pekt på at grensen ikke bør overstige 12-14 levendefødte grisunger per kull.¹²⁶ Denne

¹²⁴ Tabell med vektlegging av avlsmål for griserasene Duroc og Landsvin i perioden 1992–2016, tilsendt på e-post fra Ina Andersen-Ranberg (Norsvin) etter forespørsel fra Norun Haugen. 06.01.2020; Norsvin sine årsrapporter, Ingris, viser utviklingen for de ulike avlsmålene (utvikling i kullstørrelser, utvikling i fôrforbruk per kilo tilvekst hos slaktegris, utvikling i slaktevekt hos slaktegris, utvikling i kjøttprosent hos slaktegris)

¹²⁵ Ingris: Årstatistikk 2021

¹²⁶ Andersen, Inger Lise mfl.: «Maternal investment, sibling competition, and offspring survival with increasing litter size and parity in pigs». National Library of medicine. National Center for Biotechnology Information. Januar 2011; EFSA Panel on Animal Health and Welfare: Welfare of pigs on farm. Scientific opinion. EFSA Journal, 30.06.2022, s. 179–181; EFSA: Animal health and welfare aspects of different housing and husbandry systems for adult breeding boars, pregnant, farrowing sows and unweaned piglets. Scientific Opinion of the Panel on

grensen er satt på bakgrunn av antall grisunger som purkene har biologisk kapasitet til å fostre frem, i tillegg til hvordan det påvirker velferden til både spedgriser og purker. Denne anbefalingen har imidlertid ikke blitt implementert i det norske avlsarbeidet, i stedet øker kullstørrelsene for hvert år.¹²⁷

De store kullstørrelsene utgjør i dag et velferdsproblem for både purkene og grisungene.¹²⁸ Store kullstørrelser er assosiert med underernæring og høy spedgrisdødelighet. Den gjennomsnittlige dødeligheten for spedgris ligger på 18,9% (totaldødelighet), noe som utgjør rundt 2-3 grisunger per kull.¹²⁹ Sult og kulde er de vanligste dødsårsakene blant spedgris. Selv om prosenten på dødelighet har holdt seg noenlunde stabil de siste årene, innebærer imidlertid større kull at flere grisunger dør. Den høye dødeligheten kan ses i sammenheng med flere faktorer; fødselsvekten er ofte lavere ved store kull, noe som gir grisungene et dårligere utgangspunkt og gjør dem mer sårbare for både varmetap, død og sult. Purka har et begrenset antall funksjonelle spener, og konkurransen om spenene øker desto flere grisunger det er per kull.¹³⁰ Det er også påvist en sammenheng mellom store kull og færre vellykkede diegivinger,¹³¹ til tross for at purkene har flere diegivinger ved store kull.¹³² Det er i tillegg pekt på en sammenheng mellom økte kullstørrelser og forekomst av ihjelliging av spedgriser.¹³³ Spedgrisdødelighets-prosenta frem til avvenning er høyere hos TN70-purkene som får større kull enn purker av Norsk landsvin.¹³⁴ Det er alvorlig at den høye dødeligheten ikke tas tak i, og at det nærmest har blitt en stille aksept for at såpass mange grisunger dør bare fordi det er vanlig eller uunngåelig på grunn av avlen.

Animal Health and Welfare. The EFSA Journal 572. 2007, s. 3, 10; Rådet for dyreetikk: Dagens husdyravl i et etisk perspektiv. Uttalelse. 10.06.2009

¹²⁷ Gjennom Ingris årsstatistikk kan man se hvordan kullstørrelsene øker for hvert år

¹²⁸ Andersen, Inger Lise og Marko Ocepek: «Why should we worry about farrowing systems for sows: insights from studies on maternal behavior?» Engormix. 15.10.2021; Ocepek, Marko og Inger Lise Andersen: «Can a super sow be a robust sow? Consequences of litter investment in purebred and crossbred sows of different parities». 30.08.2016

¹²⁹ Totaldødelighet inkluderer både dødfødte og døde frem til avvenning på 4,5 ukers alder. Det kan være ulik oppfatning av hva dødfødt er. Det kan for eksempel være snakk om en grisunge som har blitt født levende, men som har dødd like etterpå. Store kull gir økt risiko for dødfødsler. På bakgrunn av dette er dødfødte inkludert. Døde frem til avvenning er på 12%. Dødfødte er på 6,9%. Ingris Årstatistikk 2022, s 7

¹³⁰ Ocepek, Marko og Andersen, Inger Lise: «What makes a good mother? Maternal behavioural traits important for piglet survival». Applied Animal Behaviour Science. Vol. 193:29–36, 2017; Rosvold, E. M. mfl.: «Management routines influencing piglet survival in loose-housed sow herds». Livestock Science. Vol. 196:1–6, 2017; Rådet for dyreetikk: Dagens husdyravl i et etisk perspektiv. 10.06.2009

¹³¹ At alle spedgrisene får i seg melk eller nok melk

¹³² Ellen Marie Rosvold. Doktorgradavhandling: *Betydningen av redebygging hos purker og bondens rutiner ved grising for morsatferd og spedgrisoverlevelse*. NMBU: 15.02.2019

¹³³ Ellen Marie Rosvold. Doktorgradavhandling: *Betydningen av redebygging hos purker og bondens rutiner ved grising for morsatferd og spedgrisoverlevelse*. NMBU: 15.02.2019

¹³⁴ Ingris årsstatistikk 2022, s. 17

Store kull medfører også en rekke velferdsutfordringer for purkene.¹³⁵ Høy melkeproduksjon og store kull kombinert med avl på lavere fettprosent gjør purkene tynne og dermed mer utsatt for bogsår. I tillegg må purka bruke mye energi på å fore frem grisungene, noe som kan gjøre henne utmattet. Velferdsutfordringene med avlen for purker bør også ses i sammenheng med den intensive smågrisproduksjonen, der det i snitt bare går 5-6 dager mellom avvenning og ny inseminering.¹³⁶ I snitt får norske purker 3,1 kull og slaktes i en alder av 2,5 år.¹³⁷ Nesten 1 av 10 dør eller må avlives på gården fordi de er for syke eller skadet til å sendes til slakt.¹³⁸ Dødelighetsprosenten hos purker blant den mest produktive rasen TN70 er høyere (12,1%) enn hos Norsk landsvin (6,7%).¹³⁹

Dyrevelferdsmeldingen bør også se nærmere på hvordan avl på større og lengre kropp for å øke antall spener hos purker påvirker helsen deres.

Et annet avlsmål som er høyt prioritert i Norsvins avlsarbeid, er at små- og slaktegris skal ha rask og stor tilvekst.¹⁴⁰ I 2022 hadde smågriser i gjennomsnitt en vekttoppgang på 619 gram daglig.¹⁴¹ Dette er en økning på 27% siden 2007.¹⁴² I 2022 var den daglige vekttoppgangen for slaktegris i snitt på 1114 gram, noe som er en økning på 17% siden 2007.¹⁴³ Den raske og store vekttoppgangen har negative konsekvenser for dyrevelferden. Rask vekst er blant annet forbundet med økt risiko for hjerte- og benlidelser.¹⁴⁴ Rådet for dyreetikk har tidligere uttrykt bekymring for benproblemer blant norske griser.¹⁴⁵ Benlidelser hos griser utgjør i dag en av de største andelene av sykdomsregistreringer hos norske grisebønder.¹⁴⁶ Det er i den sammenheng viktig å minne om at slaktegriser bare lever i rundt 5 måneder, og det er bekymringsfullt at såpass mange av dem rekker å utvikle benproblemer innen slaktemoden alder. Selv om dette kan skyldes en kombinasjon av flere faktorer, som for eksempel hardt underlag, er rask og stor vekttoppgang også medvirkende til forekomsten av disse lidelsene.

¹³⁵ Andersen, Inger Lise og Marko Ocepek: «Why should we worry about farrowing systems for sows: insights from studies on maternal behavior?» Engormix. 15.10.2021; Ocepek, Marko og Inger Lise Andersen: «Can a super sow be a robust sow? Consequences of litter investment in purebred and crossbred sows of different parities». 30.08.2016; Marko Ocepek: *Can We Produce a Super Sow? Maternal Investment, Maternal Traits and Its Consequences for Piglet Survival*. NMBU: 2017

¹³⁶ Ingris årsstatistikk 2022, s. 11

¹³⁷ Ingris årsstatistikk 2022, s. 23

¹³⁸ Ingris årsstatistikk 2022, s. 24

¹³⁹ Ingris årsstatistikk 2022, s. 17

¹⁴⁰ Norsvin: Strategiplan 2014-2018. 2014, s. 3

¹⁴¹ Ingris årsstatistikk 2022, s. 7

¹⁴² Ingris årsstatistikk 2011, s. 9

¹⁴³ Ingris årsstatistikk 2022, s. 9; Ingris årsstatistikk 2011, s. 9

¹⁴⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: Scientific opinion on the use of animal-based measures to assess welfare in pigs. EFSA Journal 10 (1). 2012; van Essen, G.: Cardiovascular proportionality of modern pigs - Are we breaking the allometric scaling laws? PhD thesis, Erasmus Medical Center. Rotterdam: 2017

¹⁴⁵ Rådet for dyreetikk: Dagens husdyravl i et etisk perspektiv, s. 11. 2009

¹⁴⁶ Norsvin årsstatistikk 2022, s. 25

Da avlsparagrafen ble endret ble det spesifisert at det kan stilles krav til avlsplaner for produksjonsdyr og at Mattilsynet kan føre tilsyn med samt pålegge avlsorganisasjoner å gjøre endringer i avlen hvis den går negativt utover dyrehelsen.¹⁴⁷ Det føres per i dag ikke tilsyn med griseavlen, men dette bør prioriteres fremover.¹⁴⁸

Forslag til tiltak

- Griseavlen må reguleres for å sikre at det ikke avles på enda større kull. I stedet må kullstørrelsene reduseres i tråd med faglige anbefalinger.
- Avl på egenskaper som er positive for dyrene må prioriteres høyere.
- Avl på flere spener og større kropp bør unngås som et kompensierende tiltak for økte kull.

Separasjon av ku og kalv og oppstalling av kalver

Både Dyrevelferdsloven §23 og Forskrift om hold av storfe §4 slår fast at storfe skal holdes i et levmiljø som ivaretar deres muligheter til å få utløp for viktige artstypiske og individuelle behov. Holdforskriften sier videre at storfe skal skånes mot *unødig* stress, smerte og lidelse. For kalven er det naturlig å få være sammen med morkua i åtte– elleve måneder, mens den gradvis blir mer selvstendig og går over til fast føde.¹⁴⁹ I norsk melkeproduksjon blir derimot de fleste kalver separert fra morkua kort tid etter fødsel til tross for at dette medfører en betydelig belastning for begge parter.¹⁵⁰ Etter separasjonen er det vanlig å oppstalle kalvene enkeltvis i “kalvebokser”, og det er bare i melkeproduksjonen at speddyr isoleres rutinemessig på denne måten. Ifølge forskrift om hold av storfe er det tillatt å oppstalle kalver alene i deres første åtte leveuker.¹⁵¹ Hvor gamle kalver er når de introduseres for andre kalver er i praksis varierende, men det er vanlig at de holdes alene i den første levetiden. For kalvene medfører separasjonen derfor en dobbelt-belastning når de fratras viktig morsomsorg, trygghet og mulighet for å die samtidig som de blir isolert.

¹⁴⁷ Landbruks- og matdepartementet: Prop. 128 L (2020–2021): Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i lov om dyrevelferd (bestemmelser om avl, dekning av kostnader og behandling av personopplysninger)

¹⁴⁸ Mattilsynet: *Spørsmål om hviletid mellom avvenning og ny inseminering for purker*. 2021/36276

¹⁴⁹ Rådet for dyreetikk: Skille av melkeku og kalv etter fødselen. Uttalelse. Juni 1997

¹⁵⁰ Johnsen, J.F., Suckling in dairy production. Welfare and management. Bonding and debonding, PhD, Norwegian Veterinary Institute. 2015

¹⁵¹ Forskrift om hold av storfe §23

Storfe er flokkdyr som har et stort behov for sosial kontakt med artsfrender, og de trives ikke alene. Det er faglig enighet om at kalver tar skade av å oppstalles i enkeltbokser.¹⁵² Det skader den mentale utviklingen deres, det hindrer sosialisering, og forsøk har vist at kalver som isoleres leker og spiser mindre sammenlignet med kalver som oppstalles sammen, noe som er et uttrykk for mistriivsel.¹⁵³ Kalver som oppstalles alene på begrenset areal kan verken leke, utforske eller løpe, noe de egentlig har et sterkt behov for i denne alderen.¹⁵⁴ Isolasjonen påvirker kalvenes velferd negativt mens den pågår, men det kan også påvirke dem negativt senere i livet når de introduseres for en flokk, ved at de eksempelvis får lavere rang når de blir eldre.¹⁵⁵ De fleste kalver får ikke dekket sine ernæringsmessige behov fordi de får mye mindre melk enn de egentlig vil ha og trenger.¹⁵⁶ Dette gir sultfølelse og kan føre til underernæring, og er et brudd på et grunnleggende krav om at produksjonsdyr skal få tilfredsstillt sine ernæringsmessige behov.¹⁵⁷ De har heller ikke krav på kontinuerlig vanntilgang, bortsett fra hvis de er syke eller det er veldig varmt.¹⁵⁸

Det har vært en stor økning i kunnskapen om atferdsbehov og emosjoner hos ku og kalv de siste årene. I forbindelse med et norsk forskningsprosjekt, som har sett på den emosjonelle tilknytningen mellom ku og kalv, konkluderte forskerne med at: «[...] det er dyrevelferds- og helsemessige fordeler ved å ha ku og kalv sammen. Morsatferd, diing, omsorg og samvær er naturlige atferder dyrene er høyt motiverte for.»¹⁵⁹ Dette innebærer at samvær er et viktig atferdsbehov som må tilfredsstilles for at dyrene skal ha god velferd. Selv når kalven ikke får die kua, som i en norsk studie der kyrne ble påsatt et jurnett, brukte de like mye tid sammen, noe som viser at båndet mellom dem ikke først og fremst handler om å få dekket

¹⁵² Johnsen, Julie Frøske: «Suckling in dairy production. Welfare and management, Bonding and debonding». Doktorgradsavhandling. NMBU: 2015, s. 27; Veterinærinstituttet: Innspill til ny stortingsmelding om dyrevelferd fra Veterinærinstituttet. Høringsinnspill til Landbruks- og matdepartementet, 31. august 2022

¹⁵³ Jensen, M. B., Duve, L. R., Weary, D. M., "Pair housing and enhanced milk allowance increase play behaviour and improve performance in dairy calves", *Journal of Dairy Science* 98 (4): 2568-2575, 2015; Veterinærinstituttet: Innspill til ny stortingsmelding om dyrevelferd fra Veterinærinstituttet. Høringsinnspill til Landbruks- og matdepartementet, 31. august 2022

¹⁵⁴ Dyrehelserapporten. Veterinærinstituttet rapportserie nr 19/2020, s. 21

¹⁵⁵ Grøndahl, A. M., Johnsen, J.F. m.fl., *Velferd hos storfe*, Norsk Veterinærtidsskrift 9: 549-558, 2011

¹⁵⁶ Mattilsynet: Nasjonalt tilsynsprosjekt 2016: Velferd for kalv i melkekubesetninger. Rapport, 2016; Veterinærinstituttet: Innspill til ny stortingsmelding om dyrevelferd fra Veterinærinstituttet. Høringsinnspill til Landbruks- og matdepartementet, 31. august 2022; Dyrehelserapporten. Veterinærinstituttet rapportserie nr 19/2020, s. 21; Johnsen, J. F., Holmøy, I., Mejdell, C. M. et al., A cross-sectional study of associations between herdlevel calf mortality rates, compliance with legislation on calf welfare, and milk feeding management in Norwegian dairy herds, *Journal of Dairy Science* 104 (1): 839-848, 2021

¹⁵⁷ Forskrift om velferd for produksjonsdyr §10

¹⁵⁸ Forskrift om hold av storfe § 21a

¹⁵⁹ <https://www.vetinst.no/nyheter/smartcalfcare-skal-bidra-til-bedre-dyrevelferd-for-ku-og-kalv>

ernæringsmessige behov.¹⁶⁰ Praksisen med å skille ku og kalv kort tid etter fødsel, innebærer at helt grunnleggende atferdsbehov hos dyrene blir neglisjert, og det medfører lidelse for begge parter. Kyrne fratras muligheten til å gi omsorg til kalven, og mye tyder på at stemningsleiet deres ikke bare påvirkes negativt under selve separasjonen, men også i lengre tid etterpå. Kalvene kan utvikle atferdsforstyrrelser fordi de ikke får mulighet til å die og dermed ikke får dekket suttebehovet sitt.¹⁶¹ Slik atferd kan komme til uttrykk ved at de begynner å sutte på bingeinneledning, menneskehender eller andre kalver. Noen kan også begynne å drikke urinen til andre kalver.¹⁶²

Samvær mellom ku og kalv

Den forrige dyrevelferdsmeldingen var tydelig på at det av dyrevelferdsmessige årsaker var ønskelig å se på driftsformer som kunne legge til rette for økt samvær mellom ku og kalv i melkeproduksjonen, og at spesielt kalver måtte få mulighet til å ha sosial kontakt med andre storfe.¹⁶³ Likevel er ikke dette fulgt opp gjennom forskriftsendringer, og i utkastet til den nye holdforskriften for klauvdyr er det ikke foreslått et forbud mot isolasjon av kalver, kun en reduksjon fra 8 til 6 uker.¹⁶⁴ Det foreslås også å videreføre unntaket om isolasjon av eldre kalver hvis det ikke er andre kalver i samme aldersgruppe.¹⁶⁵

Næringen spesielt, har i mange år hevdet at det er positivt for kalvehelsen å skille ku og kalv fra hverandre etter fødsel for deretter å isolere kalvene i enkeltbinger. En gjennomgang av publikasjoner på feltet konkluderer imidlertid med noe annet: *“The evidence extracted from the included journal articles does not support a recommendation of early dairy cow-calf separation on the basis of calf or cow health. Specifically, the body of literature on calf immunity, mortality, scours, and pneumonia does not indicate that early separation is advantageous.”*¹⁶⁶ En fersk undersøkelse fra NORSØK viser at samvær mellom ku og kalv kan gi flere helse- og velferdsfordeler, men også at det kan være økonomisk gunstig for bøndene; oksekalvene hadde raskere og bedre tilvekst, sykdomsfrekvensen ble redusert,

¹⁶⁰ www.vetinst.no/forskning-innovasjon/doktorgrader/bndet-mellom-ku-og-kalv; Johnsen, Julie Frøske: «Suckling in dairy production. Welfare and management, Bonding and debonding.» Doktorgradsavhandling. NMBU: 2015, s. 21–22, 49

¹⁶¹ Grøndahl, A. M., Johnsen, J.F. et al., Velferd hos storfe, Norsk Veterinærtidsskrift 9: 549-558, 2011

¹⁶² Landbruks- og matdepartementet: St.meld. nr. 12 (2002–2003). Om dyrehold og dyrevelferd, s. 63

¹⁶³ Stortingsmelding nr. 12 (2001-2002): *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 160

¹⁶⁴ Mattilsynet: Justert forskriftsutkast til LMD 2021: Forskrift om hold av storfe, svin, sau og geit, Kapittel V. Spesielle regler for storfe §29.

¹⁶⁵ Mattilsynet: Justert forskriftsutkast til LMD 2021: Forskrift om hold av storfe, svin, sau og geit, Kapittel V. Spesielle regler for storfe §29

¹⁶⁶ Weary, Daniel m.fl.: *A systematic review of the effects of early separation on dairy cow and calf health*. Journal of Dairy Science. Volume 102, utgave 7. Juli 2019, s. 5784-5810

det var tidsbesparende, og dødeligheten blant kalvene var lavere.¹⁶⁷ Noen melkebønder legger allerede til rette for samvær mellom ku og kalv i tradisjonelle fjøssystemer, og viser derfor at det er fullt mulig å gå vekk fra separasjon etter fødsel. Lengden på samværet varierer, og forsøk viser at gradvis avvenning medfører minst belastning for dyra. Det foregår også et viktig forskningsprosjekt ved Veterinærinstituttet, SUCCEED, der det jobbes med å finne mest mulig funksjonelle løsninger for samvær. Det er blant annet utviklet en spesiell bingeløsning som lar kua besøke kalven, og som muliggjør at bonden gradvis kan begrense kontakten mellom ku og kalv.¹⁶⁸

Det har blitt argumentert for at det vil være enklere å legge til rette for samvær mellom ku og kalv i løsdriftsfjøs sammenlignet med bås fjøs, noe som viser at omstilling til løsdriftsfjøs kan ha flere velferdsfordeler.

Forslag til tiltak

- Forskriftsfesting av samværskrav for ku og kalv i melkeproduksjonen på minimum 8 uker. Det bør legges til rette for gradvis avvenning så langt det er praktisk mulig.
- Forbud mot oppstalling av kalver i enkeltbinger, så fremt det ikke foreligger veterinærmedisinske grunner som tilsier at isolasjon er nødvendig for en kortvarig periode.
- Det er behov for å heve kunnskapsnivået om tilrettelegging for samvær mellom ku og kalv hos næringens rådgivningsapparat, blant melkebønder, men også hos fjøsleverandører.

Båsfjøs

Løsdriftskravet for kyr ble vedtatt av Stortinget i 2004, og skulle tre i kraft fra 2024. I 2016 ble kravet for båsfjøs som ble bygget før 22. april 2004 utsatt til 2034. Utsettelsen ble begrunnet ut fra nærings- og økonomiske hensyn, og ga melkebøndene en overgangperiode på hele 30 år. I Norge står 32% av kyrne fastbundet på bås store deler av livet sitt.¹⁶⁹ Til sammenligning står mindre enn 3% av kyrne på bås i Nederland, mindre enn 1% i

¹⁶⁷ Johanssen, E, Juni Rossan: *Ku og kalv sammen i melkeproduksjon - Intervjuer med melkeprodusenter*. NORSØK rapport, VOL. 6, NR. 15, 2021

¹⁶⁸ Se SUCCEED

¹⁶⁹ Tine: «Statistikksamling for ku- og geitekontrollen 2021», s. 6

Storbritannia og mindre enn 10% i Danmark.¹⁷⁰ Danmark har også vedtatt å forby båsfjøs fra 2027.¹⁷¹

IBU-midlene har i stor grad prioritert omlegging til løsdriftsfjøs, men det er stor konkurranse om investeringsstøtten, og utviklingen går relativt sakte. Det er derfor viktig at arbeidet med omstilling mot løsdriftsfjøs intensiveres. Det er viktig at løsdriftskravet verken utsettes ytterligere eller at det åpnes for unntak. Det er også viktig at de kompenserende tiltakene som skal tre i kraft fra 2024 (kalvingsbinge og utvidet beite- og mosjonstid) ikke utsettes eller skrotes.¹⁷²

Båsfjøs fører til betydelige velferdsutfordringer for dyrene. Kyrne får ikke mulighet til å få tilfredsstillt selv basale atferdsbehov som selvpleie, å kunne snu seg, klø seg, eller å få være i bevegelse. Dette fører til frustrasjon hos kyrne som kan utvikle seg til stereotypisk atferd som tungerulling eller at de lener seg formålsløst mot innredningen. Å stå fastbundet på bås hindrer også dyrene fra å trekke seg unna mennesker og andre dyr, og kan derfor føre til stress og frykt.¹⁷³ Kyr som lever i båsfjøs utsettes også for en tilleggsbelastning, ettersom det er vanlig å bruke en kutrener der dyra utsettes for elektriske støt for å kontrollere hvor kyrne skal gjøre fra seg. Det er beregnet at det brukes kutrener på ca. 80% av båskyr.¹⁷⁴ Å bli utsatt for støt er smertefullt og utgjør en stressfaktor.¹⁷⁵ Spesielt alvorlig er det for dyr som ikke lærer seg å assosiere støtet med at de skal krumme ryggen.¹⁷⁶ Bakgrunnen for bruk av kutrener er at dette skal gjøre renholdet enklere for bøndene og hindre dyra fra å legge seg i sin egen møkk. I så måte er det et apparat som brukes for å tilpasse dyrene til et lite optimalt oppstallingsmiljø, og i løsdriftsfjøs er kutrener verken brukt eller nødvendig. Bruk av kutrener medfører en ytterligere begrensning av dyrenes atferdsmuligheter ettersom de bruker lenger tid på å legge seg ned, er mer varsomme og foretar mindre kroppspleie.¹⁷⁷ Det er også en høy risiko for at apparatet henger feil eller at det ikke kontrolleres ofte nok.¹⁷⁸ I slike tilfeller kan kyrne utsettes for gjentakende støt.

¹⁷⁰ Beekman, F. (ZuivelNL), E-post til Dyrevernalliansen, 6. august 2018; Howatson, S. (AHDB), e-post til Dyrevernalliansen, 19. august 2018

¹⁷¹ Landbrugsinfo.dk: «Overgangsordning for Lov om hold af malkekvæg»

¹⁷² Forskrift om hold av storfe §32

¹⁷³ Dyrehelserapporten 2019. Veterinærinstituttet rapportserie nr 19/2020, s. 20

¹⁷⁴ Dyrehelserapporten 2020. Veterinærinstituttet rapportserie nr 53/2021, s. 19

¹⁷⁵ Vitenskapskomiteen for mat og miljø: *A review on the use of electric devices to modify animal behaviour and the impact on animal welfare*. VKM Report 2017:31, s. 45

¹⁷⁶ Dyrehelserapporten 2020. Veterinærinstituttet rapportserie nr 53/2021, s. 19

¹⁷⁷ Dyrehelserapporten 2020. Veterinærinstituttet rapportserie nr 53/2021, s. 19

¹⁷⁸ Dyrehelserapporten 2020. Veterinærinstituttet rapportserie nr 53/2021, s. 19

I forskrift om hold av storfe §10 står det at dyr som er fastbundet på båas: *“Dyrene skal også sikres mulighet til regelmessig mosjon og fri bevegelse resten av året.”* Dette kravet blir imidlertid verken fulgt opp i praksis eller ført tilsyn med. Mattilsynet skriver følgende om kravet: *“(..) gjelder for så vidt også i dag, men vi praktiserer den ikke. Det har vært uklart hva som ligger i dette og det er i praksis ikke mulig å gjennomføre.”*¹⁷⁹ Dette kravet er nå foreslått fjernet i utkast til ny forskrift for klauvdyr.¹⁸⁰ Det er viktig at dette kravet ikke fjernes fra den nye forskriften da det er svært viktig for å ivareta dyrenes behov for bevegelse utenom beiteperioden, samtidig som det var et av flere kompenserende tiltak som ble lagt som et premiss for utsettelsen av løsdriftskravet.

Forslag til tiltak

- Raskere omlegging til løsdriftsfjøs
- Det må ikke gjøres noen unntak fra løsdriftskravet
- Frem til løsdriftskravet er innfridd i 2034, må kyr som står fastbundet på båas være sikret regelmessig mosjon utenom beiteperioden
- Forbud mot bruk av kutrener i båsfjøs

¹⁷⁹ Mailkorrespondanse mellom Mattilsynet og Norun Haugen: *Spørsmål om mosjonskrav*. 11.4.2023

¹⁸⁰ Mailkorrespondanse mellom Mattilsynet og Norun Haugen: *Spørsmål om mosjonskrav*. 11.4.2023